

Sida vid sida

*17 bibliska kvinnoporträtt
från Edens lustgård till Sykars brunn*

SIDA VID SIDA

*17 bibliska kvinnoporträtt
från Edens lustgård till Sykars brunn*

Av Birgitta Kip

*Skandinaviska
Bokförlaget*

Text © 2012, *Birgitta Kip*

Sättning: *Susan Bolling*, Skandinaviska Bokförlaget, Rimbo

Omslagsbilder: © CanStockPhoto, bilden på framsidan: "Kvinnans skapelse"

Utgivare: Skandinaviska Bokförlaget, Stockholm, 2012

ISBN 978-91-7256-260-8

Tryck: CO-print i EU, www.co-print.se, 2012

Innehåll

Förord	7
1 Eva - moder till alla	9
2 Sara - den första matriarken	17
3 Hagar - ökenmatriarken	25
4 Rebecka - den andra matriarken	33
5 Jakob och hans getingbo	42
6 Tamar och Juda - kvinnlig list och manligt förstånd	51
7 Kvinnorna kring Moses - speciellt Miriam	57
8 Rut - invandrarkvinnan som blev Jesus anmoder	64
9 Hanna - den femte matriarken	71
10 Avigajil - förståndets seger över hämnden	78
11 Batsaba - från äktenskapsbryterska till kungamoder	85
12 Ester - drottningen som räddar sitt folk	93
13 Maria - Jesus mor	101
14 Dansa min docka... Berättelsen om Salome och Herodes	110
15 Den syrofenikiska kvinnan	117
16 Den samariska kvinnan	124
17 Bibelns dåliga kvinnor	131
Källförteckning	141

Förord

När man hör berättas om människor i Bibeln är det i första hand männen man får höra om. Några kvinnor som Eva, Sara och Maria skymtar förbi, men de verkar alltid vara i skuggan av männen.

För några år sedan började jag att studera Bibelns kvinnor lite närmare, och jag upptäckte att de inte alls befinner sig i skuggan av männen, utan att de är mycket självständiga och handlingskraftiga individer.

Jag tycker att det har skrivits alltför lite om Bibelns kvinnor, inte minst på svenska, och därför har jag skrivit ner några av dessa kvinnors berättelser. Jag gör inga anspråk på att vara helt uttömmande, för det finns naturligtvis mer att säga. Jag vill snarare att de här berättelserna ska inspirera till fortsatta studier om Bibelns kvinnor.

Bibeln har anklagats för att vara kvinnofientlig. Jag håller inte med. Det är tolkningar av Bibeln som har varit det, inte Bibeln själv. Många feministteologer presenterar nya tolkningar, och deras forskning är mycket intressant. Tyvärr finns inte mycket av detta att tillgå på svenska.

Min förhoppning är att de här kvinnoporträtten ska inspirera dig till en fördjupad läsning av Bibeln, som är så rik på berättelser.

1

Eva – moder till alla

1 Mos. 1:26 – 29; 2:7 – 4:1, 25

Vet du hur många gånger namnet Eva nämns i Bibeln? Fyra gånger. Det är inte mycket. Sara nämns över 50 gånger, och Hagars namn förekommer femton gånger. Och ändå är Eva den som är mest känd av alla kvinnor i Bibeln, vågar jag påstå. Mer än Maria, Jesus mor, som kommer som god tvåa. Hon nämns vid namn tjugo gånger.

Det står över huvud taget inte mycket om Eva i Bibeln. Det har skrivits desto mer om henne utanför Bibeln. Hon förekommer ofta i konsthistorien, eftersom syndafallet är ett omtyckt motiv i kyrkokonsten, antagligen i förebyggande och skrämmande syfte. Det har skrivits om rollfördelningen vid syndafallet och efteråt. Ibland när man läser en del versioner vet man inte om man ska skratta eller gråta.

Den genomgående, allt dominerande versionen genom tiderna, är dock att Eva är boven och Adam är hjälten. Feministteologin har omtolkat en del av berättelsen, och de mest radikala gör Eva till hjältinnan och Adam till boven, något överdrivet och förenklat. Vad de flesta, ja nästan alla, bortser ifrån är de två andra aktörerna, Djävulen och Gud. Striden står egentligen där. Och med

detta i bakhuvudet ska vi ta och se närmare på urhistorien, berättelsen om människans skapelse och syndafallet.

Vi börjar med att se vad det står i Bibeln: "Gud sade: 'Vi ska göra människor som är vår avbild, lika oss. De skall härska över havets fiskar, himlens fåglar, boskapen, alla vilda djur och alla kräldjur som finns på jorden.' Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem. Gud välsignade dem och sade till dem: 'Var frukt samma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden.'"¹

Man och kvinna, till Guds avbild, med samma uppgift att råda över jorden. Enkelt och entydigt. Man och kvinna. Två delar av mänskligheten, båda till Guds avbild, båda som jordens härskare och vårdare. Tänk om ändå berättelsen hade slutat där. Men så kommer andra kapitlet, en mer detaljerad beskrivning av hur det gick till när människan skapades. I tredje kapitlet blir det värre, för där kommer berättelsen om syndafallet.

Men först skapelsen: "- då formade Herren Gud människan av jord från marken och blåste in liv genom hennes näsborrar, så att hon blev en levande varelse."²

Jag tycker att det är så bra med svenskan, för vi har ett neutralt ord för människa. Ja, egentligen är människa ett feminint ord som ersätts med pronomet hon, men vi betraktar det numera mest som könsneutralt. Gud formade människan av jord. Ordet adam betyder också "den röda",³ någonting skapat av röd jord. Detta något blåser Gud liv i, och det blir en människa. Enligt denna den andra skapelseberättelsen söver sedan Gud Adam, tar ut en bit av hans skelett och bygger kring denna benbit upp ytterligare en människa, Eva.

Jag undrar vad det var som Gud egentligen tog ifrån Adam och varför. Det har tolkats på lite olika sätt genom tiderna, men jag tror att det handlar om enhet. Mänskligheten är en enhet. Man och kvinna har samma ursprung, Gud. För revbenet var bara en liten del av Eva. Resten var jord, precis som Adam.

Hon måste också ha fått liv genom att Gud blåste in livet i henne. Adam gav inte Eva liv, han var inte ens vaken när hon skapades. *Gud* gav Eva liv. Man och kvinna för *tillsammans* livet vidare. Så är det tänkt.

Ändå har detta att Eva skapades efter Adam och av en del av honom, tagits som intäkt för att anse kvinnan mindre värd än mannen. Till och med Paulus verkar sjunga den visan⁴, men med den kvinnosyn som fanns i Grekland under antiken, är det inte så konstigt. Argumenten håller dock inte. Om rangordningen i Guds skapelse är avhängig av tågordningen, så är människan längst ner, för hon skapades sist. Vi betraktar dock rangordningen som stigande, dels eftersom det icke levande skapades före det levande, och dels eftersom människan skapades sist. Människan – skapelsens krona. Det finns ingen logik i att plötsligt, i sista ledet, ändra på detta. Ett annat argument är just detta att Gud tog ut det här benet och skapade Eva av det. Men det ger heller ingen överhöghet åt Adam. Det har att göra med enhet, samhörighet, inte med makt.

Ett annat argument för mannens överhöghet är namngivningen. Adam gav Eva ett namn. Jag skulle snarare vilja säga att han gav den hälften av mänskligheten en benämning. Argumentet med namn är annars ett av de bättre, men det håller inte ända ut. Hagar gav Gud ett namn, Seendets Gud⁵, men det gav henne inte högre rang än Gud. Nej, Adam och Eva skapades jämbördiga, för att stå vid varandras sida, båda till Guds avbild, båda med samma uppdrag och under samma regelverk.

Hur såg manne människan ut när hon var nyskapad? Hur tedde sig en fullkomlig människa? Hårfärg, ögonfärg, hudfärg, näsform, munform, öronform. Hade de örsnibbar? Var håret långt eller kort? Vilken färg hade det? Gick de utåt med fötterna?

Och deras hem! Paradiset, Edens lustgård. Den är inte särskilt utförligt beskriven. Vi vet bara att där fanns ”alla slags träd . . . som var ljuvliga att se på och goda att äta av”, samt två speciella träd mitt i den, och att man kunde gömma sig någonstans. Vi får också veta att en flod rann upp i Eden och bevattnade den. Vad därutöver fanns får vi själva fantisera om.

Berättelsen om syndafallet är en av de märkligaste berättelserna i Bibeln. Inte bara för att där finns ett talande djur, och träd vars frukter har övernaturliga effekter på den som äter av dem, utan också på grund av inkonsekvenser, kanske skenbara eftersom vi inte har alla detaljer, men ändå. Det har inte blivit enklare av alla försök att fylla ut detaljerna, och alla tolkningar och lusläsningar

av texten. Jag har naturligtvis inte fler svar än någon annan, men jag har funderingar. Jag ska försöka att visa några av de tolkningar och tankar som finns om denna berättelse, och det är inte alltid mina egna åsikter jag framför.

I berättelsen om syndafallet är Eva och Ormen aktörerna. Adam är bara en bifigur. Gud är inte alls närvarande. Därför är det märkligt att i efterspelet är det Gud och Adam som är aktörerna, medan Eva bara har en replik. Konsekvenserna drabbar dock båda. Jag kallar det för konsekvenser och inte för straff.

Vi vet inte hur lång tid efter skapelsen som syndafallet inträffar. Det är heller inte intressant. Vad man däremot kan fundera på är hur länge Ormen höll på att försöka få Adam och Eva på fall. Var detta första gången? Hur länge skulle han ha hållit på innan han gav upp, eller Gud sa "Nu räcker det"? Skulle Gud någonsin ha sagt det? Vi vet bara att denna gång nådde Ormen sitt mål. Denna gång vann han. Och som jag sa förut: detta var egentligen en kamp mellan Gud och Djävulen, mellan det goda och det onda.

Ormen kunde tala. Enligt Josefus kunde alla djuren tala före syndafallet.⁶ Det tycker jag är en roande tanke. Dessutom kan änglarna uppträda i olika skepnader, så det var ingen konst för Djävulen att uppträda som en vacker orm, eller drake, som han kallas i Uppenbarelseboken.⁷

Jag tror inte att det vi läser i Bibeln är hela samtalet. De hade kanske redan diskuterat det här med Guds förbud både en och två gånger tidigare. Det är så propaganda går till. Det är så reklamen fungerar. Korta sekvenser som upprepas. En tanke som planteras i hjärnan, en fråga som söker ett svar. Första gången chockerande, femte gången värd att fundera över, tionde gången självklar.

Nu föreställer vi oss det hela. En underbar dag. Det bästa i sommarväg vi kan tänka oss. Adam och Eva strosar runt i sin park. Utan att riktigt planera det hamnar de mitt i Lustgården, vid det förbjudna trädet. Där sitter, som vanligt skulle jag vilja säga, den vackra Draken, och, tror ni inte det, mumsar på något. Så här tänker jag mig att samtalet kan ha utspunnit sig:

Draken: Eva, är det du som är ute och går?

Eva: Ja, det är så vackert här, och jag behöver röra på mig. Hur har du det då?

Draken: (sitter i trädet och äter) Kunde inte vara bättre. (svälj). Förresten, du Eva. Apropå det vi pratade om sist. Har Gud verkligen sagt att ni inte får äta av något träd i trädgården?

Eva: (Suck) Ger du aldrig upp? Jag har ju sagt att vi får äta frukt från träden, men om frukten från trädet mitt i trädgården har Gud sagt: "Ät den inte och rör den inte! Gör ni det kommer ni att dö."

Draken: (tuggar och sväljer) Ni kommer visst inte att dö. Nu ska jag berätta hur det egentligen hänger ihop. Kom lite närmare ska ni få höra. Gud vet att den dag ni äter av frukten öppnas era ögon, och ni blir som gudar med kunskap om gott och ont. (tar nonchalant en ny tugga)

Vi blir som gudar! WOW. Här lovar Draken Adam och Eva något, som han själv inte har lyckats uppnå – att bli som Gud. Är inte det ofta människans högsta önskan, att bli som Gud? Att själv kunna skapa. Att själv få bestämma. Ända från denna ödesdigra dag till den dag i dag är har människans ständiga svar på Guds försök att nå fram varit detta: Jag kan själv.

Jag tror att Draken räckte fram frukt till Eva. Det gällde att göra det så lätt som möjligt för henne och Adam. Eva tog emot, hon gav till Adam och bäge åt.

Det har spekulerats kring vad det var för typ av synd, för typ av kunskap, men jag håller med den amerikanska teologen Mary Evans när hon skriver att det var olydnad.⁸ Enkel olydnad och ingenting annat. Adam och Eva hade fått ett förbud, och de bröt mot det.

Effekten är omedelbar. Reaktionen är densamma som den är idag. När man har gjort något dumt är första instinkten att gömma sig. Först försöker de gömma sig i fikonlöv. Dessa lär inte ge mycket skydd. Därefter letar de reda på ett gömställe. Gud kom och hälsade på varje dag, skulle jag tro. Naturligtvis skulle han komma den här dagen också.

Gud kommer, och det samtal som utspinner sig mellan honom och de två människorna har en hel del att lära oss.

Naturligtvis visste Gud vad som hade skett. Han är allvetande. Tänk nu på hur du har behandlats själv i någon sådan här situation. Eller hur du har be-

handlat andra, som har burit sig dumt åt. Och då har ju ingen av oss förorsakat ens tillnärmelsevis den katastrof, som det var frågan om här. Jesus använde samma metod när han var människa.

Gud ropar på Adam precis som om ingenting har hänt. ”Var är du?” ”Han svarade: ’Jag hörde dig komma i trädgården och blev rädd, eftersom jag är naken, och så gömde jag mig.’ Herren Gud sade: ’Vem har talat om för dig att du är naken? Har du ätit av trädet som jag förbjöd dig att äta av?’”⁹

Gud anklagar inte, han frågar. Rakt på sak, inga omvägar. Mannen svarar: ”Kvinnan som du har ställt vid min sida, hon gav mig av trädet, och jag åt.”¹⁰ Vad som än hände, inte är det mitt fel. Det är Evas fel.” Denna replik har ekat genom årtusendena, och vi hör den ännu. Det är Evas fel. Människan är expert på att skylla ifrån sig. Det är inte konstigt. Vi har tränat länge. Min favorit är repliken en liten gosse levererade som ursäkt för ett slagsmål: ”Det började med att han slog igen.”

Hur har nu kyrkokonsten avbildat den här händelsen, syndafallet? På Michelangelos målning i Sixtinska kapellet, Frestelsen, är ormen en kvinna. Likadant är det på en del av fasaden på Notre Dame i Paris. Ormen är en kvinna. På en tavla från 1500-talet, målad av Lucas Cranach d ä är ormen en spegelbild av Eva. Eva skyllde på ormen, men det är Adams skuldbeläggning av Eva som främst har överlevt. Det är inte lätt att läsa Bibeln på ett rättvisande sätt, när man bär på flera årtusenden av fördomar.

Vad står det då i 1 Mos. 3:13 och framåt? Vi läser: ”Då sade Herren Gud till kvinnan: ’Vad är det du har gjort?’ Hon svarade: ’Ormen lurade mig och jag åt.’”

Vad säger Gud nu? Han säger inte ”Det kunde jag väl tänka mig.” Inte heller ”Fy skäms!” Inte heller ”Det är konstigt att ni inte kan göra som jag säger”, eller något annat av det som föräldrar säger till sina barn när de gör något dumt. Nej, han vänder sig till Ormen, och han förbannar den: ”*Du* som gjorde detta, förbannad skall du vara...” Du som gjorde detta... Gud talar också om för Ormen vad hans slutliga öde skall bli: ”Kvinnans säd skall trampa på ditt huvud.” Detta tolkas av många som en profetia om Kristus seger över Djävulen. Kristus som kvinnans säd, som blir stungen i hälen. Ett löfte om upprättelse.

Gud uttalade ingen förbannelse över Eva, eller över Adam, utan över Ormen

och över marken. Vers 17: "Till mannen sade han: 'Du som lyssnade till din hustru och åt av trädet som jag förbjöd dig att äta av, förbannad skall *marken* vara för din skull . . . törne och tistel skall den ge dig."

Eva är den som blir minst åthutad. Varför? Paulus kanske ger oss förklaringen. "Ormen överlistade Eva med sin slughet" skriver han i 2 Kor. 11:3. Jag tolkar detta som att det för Eva var mycket svårare att i längden motstå ormens övertalningsförsök, medan Adam borde ha haft lättare för att motstå Eva, när hon bjöd honom den förbjudna frukten. Idén som Milton för fram i Det förloerade Paradiset, skriven på 1600-talet, att Adam åt för att han inte ville lämna Eva ensam i undergången har jag svårt att tro på.¹¹ Jag tycker inte att det som står i Bibeln stöder den teorin. Det där med att bli lik Gud och få kunskap om gott och ont lockade nog honom också.

Det som vi brukar tala om som straffet, som om Gud höll rättegång där i Eden, betraktas av en del teologer helt enkelt som en upplysning av hur det nu skulle bli. För Evas del handlade det om barnafödande. Eva, modern till allt levande skulle föda med smärta. Att föda barn blev något svårt, ja, till och med livsfarligt. Vem kan räkna alla de kvinnor som har dött i barnsäng? Om kvinnan inte åträdde mannen, och dessutom hade all makt i världen, så kanske människosläktet hade dött ut för länge sedan. Men detta låg i framtiden. Den omedelbara konsekvensen var att bli utkörd ur Eden.¹² Varken Adam eller Eva föll döda ner i samma ögonblick de åt av frukten, men den perfekta balansen i naturen var nu rubbad. Det dröjde heller inte länge innan det första offret krävdes. För att kunna klä människorna i skylande kläder dödades åtminstone ett djur. Det finns symbolisk betydelse i detta, de icke skylande fikonlöven kontra de skylande skinnkläderna, men det är en annan berättelse.

Evas liv slutade inte här. Hon levde i flera hundra år. Hon födde åtskilliga barn, både döttrar och söner. De två första blev ett elände. De första människorna, skapade fullkomliga, föder en brodermördare. Inte ens i den första familjen fungerade det perfekt. Draken lämnade inte Eva i fred. Han tog ifrån henne hennes fullkomlighet. Han tog ifrån henne det första hemmet. Han tog ifrån henne ett av hennes första barn. Men Gud skonade Kain, och skyddade honom. Djävulen är inte den starkaste.

När Eva hade fött Set försvann hon ur historien. Vi vet inte hur gammal hon blev, och eftersom hon bara var 130 år när Set föddes så levde hon största delen av sitt liv utan att vi vet något om vad som hände henne. Det kan inte ha varit lätt att under så många år följa det moraliska förfallet som så småningom slutade med floden.

Hon är vår anmoder, vi härstammar alla från henne, och därför angår hon oss alla. Hon mötte ondskan öga mot öga, men hon mötte också Gud öga mot öga. Och vi vet att i kampen mellan gott och ont är det Gud som får sista ordet.

FOTNOTER

1 1 Mos. 1:26-28.

2 1 Mos. 2:7.

3 *Strong's H* 0119, 0120.

4 1 Kor. 11:7-9.

5 1 Mos. 16:13.

6 Josephus, Flavius. *Judarnas gamla historia*. Stockholm: Rediviva, 1988, sid 15.

7 Upp. 12:12-13.

8 Evans, Mary J. *Woman in the Bible*. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1983, sid 18.

9 1 Mos. 3:10.

10 1 Mos. 3:12.

11 Milton, John. *Paradise Lost*.

12 Evans, Mary J. *Woman in the Bible*. Downers Grove, IL: InterVarsity, 1983, sid 19.